

VG

Metoderapport SKUP 2024

Flyttet mot sin vilje

Erlend Ofte Arntsen, Ronny Berg, Louise Eberhard-Gran og Annemor Larsen



Innsendere

Louise Eberhard-Gran

louise@vg.no
481 61 779

Ronny Berg

ronny.berg@vg.no
900 20 279

Annemor Larsen

annemor.larsen@vg.no
905 58 553

Erlend Ofte Arntsen

erlend@vg.no
980 70 824

Takk til

Mona Grivi Norman, Svein Kjølberg, Synnøve Åsebø, Karoline Marie Enoksen, Gisle Oddstad, Torfinn K. Weisser, Øyvind Engan, Simen Grytøyr og Frank Haugsbø.

Publisert

Fra 29. september 2024. Arbeidet fortsetter i 2025.

Kontaktperson

VG v/ Erlend Ofte Arntsen
Akersgata 55
0107 Oslo

Redaksjon

Verdens Gang
Pb. 1185 Sentrum
0107 Oslo

Sentrale publiseringer

Hvor er Anita?

29. september

[Les saken](#)

Tvangsflyttinger i Norge: - Hjerterått

29. september

[Les saken](#)

Marita vil hjem

10. november

[Les saken](#)

Marita og Anita ble flyttet med feil lov

24. november

[Les saken](#)

Evys kamp

9. desember

[Les saken](#)

Lenke til alle publiserte saker ligger som vedlegg til metoderapporten.

Innhold

1. Innledning	1
2. Slik kom arbeidet i gang	1
2.1 Dårlig samvittighet og et mysterium	1
2.2 De første undersøkelsene	2
2.3 Hva kan vi telle?	2
2.4 Timene i telefonkiosken	3
3. Oversikten ingen hadde	3
3.1 Lovverk og begrepsbruk	3
3.2 Prøveballongene	4
3.3 Nasjonal kartlegging	4
3.4 Spørreundersøkelse: Kartlegge omfang via enkeltmennesker	5
3.5 Sammenstille to datasett	5
4. Anita	5
4.1 En hyggelig utflukt	5
4.2 Faktakontroll og metadata	6
4.3 Undersøke bolig vi ikke kan gå inn i	6
4.4 Tidslinje, uriktige påstander – og opplevelsen av straff.....	6
4.5 Flytting av tjenester og en ukjent paragraf	7
5. Marita	7
5.1 Tipset vi hadde oversett	7
5.2 Intervju med en som ikke kan snakke	7
5.3 Samle inn video- og bildebevis	8
5.4 Tidlig dialog med kommunen	8
5.5 Statsforvalteren: Rådgiver og klageinstans	8
5.6 Den ekstra telefonen	8
6. Den skjulte tvangen	8
6.1 Det sorte hullet	8
6.2 Finne fellesnevneren: En finurlig paragraf	9
6.3 Rundskriv som brekkstang	9
6.4 Ekspertens vurdering: «Kommunenes flytteverktøy»	10
6.5 Tilbake til det nasjonale innsynet	10
7. Den formelle tvangen	10
7.1 Saken som glapp	10
7.2 Tabben	11
7.3 Spesiell erfaring: Misforståelser og inkompetanse	11
7.4 Ulovlig frihetsberøvelse og ulik praksis	11
7.5 Dilemmaet Evy	12
7.6 AI i arbeidshverdagen	12

7.7	Vaklende rettssikkerhet	12
8.	Økonomi	13
8.1	Finne Anita og Marita blant 8665 tjenestemottakere	13
8.2	Fra offentlig til privat: Kostnadene tredoblet	13
8.3	En statlig tilskuddsordning uten kontroll	13
8.4	Vedtakene som ikke eksisterte	14
8.5	Nasjonalt innsyn - igjen	14
8.6	Båtsfjord: Innsyn i Ecura-kontrakt	14
8.7	Oslo: Via åpent kommentarfelt til avsløring	14
8.8	Koble befolknings- og tilskuddsdata	14
9.	Motstand og spesielle erfaringer	15
9.1	Tilsvar unntatt offentlighet	15
9.2	Bekymringsmeldinger om Anitas mamma	15
9.3	Trussler om PFU, NRK og politiet	16
9.4	Jakten på helseministeren	16
9.5	Kontakten vi ikke kjente til	17
10.	Etikk og kildearbeid	17
10.1	Identifisering av personer uten samtykkekompetanse	17
10.2	Kildekritikk: «Vanskelige pårørende»	18
11.	Organisering	18
12.	Dette er nytt	18
13.	Konsekvenser	20
Vedlegg: Lenkesamling		

1. Innledning

«Marita vil ikkje flytte til Tøftetunet, det er trist, skummelt, kjedelig, feil, hjerte. Marita vil bu i Igesund. Vær så snill. 🙄😞😞😞😞🙄🙄🙄🙄🙄🙄🙄🙄»

Skrevet av Marita fra Herøy

Se for deg at fremmede plutselig kommer inn i hjemmet ditt. Du forstår ikke hva de vil, og du kan ikke spørre dem heller, for du kan ikke snakke. Du kan ikke flykte, for du sitter i en rullestol. Så bæres du inn i en varebil og kjøres vekk fra pleierne dine. Du kjøres vekk fra hjemstedet ditt og forbi skolen du fikk begynne på, selv om du var annerledes. Videre forbi nærbutikken du fikk jobb i, så du skulle føle deg litt mer som alle andre, forbi fjellene og havet til den andre siden av Strynefjellet. Syv timer senere stopper bilen i enden av et jorde, 45 mil unna sengen du våknet i samme morgen. 45 mil fra mamma og pappa.

Dette skjedde med Marita (32) fra Herøy. Hun er én av 24 000 personer med diagnosen psykisk utviklingshemming i Norge. Marita kan bare kommunisere enkle setninger gjennom en maskin. Kognitivt fungerer hun som et barn på tre til fem år, og har behov for å være nær menneskene hun er glad i. Ifølge regjeringen har mennesker som Marita rett til å bo hvor de vil – på lik linje med alle andre. Kommunene avviser at de flytter noen mot deres vilje. Likevel kan vi lese i avisene at det skjer.

Dette er første gang en redaksjon går systematisk til verks for å fortelle hvordan – og hvor ofte. VGs arbeid viser at minst 107 mennesker er flyttet mot sin vilje de siste fem årene¹. Vi har avdekket hvordan både skjult og formell tvang tar mennesker, som er fratatt retten til å bestemme selv, ut av sine egne hjem. Først av kommunene, så med statsforvalternes velsignelse.

I denne rapporten vil vi fortelle om metodene og omveiene vi har tatt for å finne ut hvordan to lover – som skal hindre unødvendig tvang og sikre nødvendig helsehjelp – brukes feil. Til frihetsberøvelse og til å produsere samtykker på vegne av de stemmeløse. Alt under nesene på Helsetilsynet, Helsedirektoratet og Helsedepartementet. Sakene våre har vist at feilene forplanter seg i systemet. Ingen nivåer i forvaltningen griper inn. Jusprofessoren, som var med i arbeidet om en av lovene som er brukt feil, sammenligner VGs avsløringer med NAV-skandalen.

Arbeidet har tatt oss fra utviklingshemmedes kjellerhybler til Høyesteretts kontorer. Helsetilsynet skal nå undersøke skjult tvang i hele Norge. Helseministeren måtte først rydde opp i lovforståelsen til statsforvalterne. Etter nye avsløringer sa han at «vi må snu alle steiner».

2. Slik kom arbeidet i gang

2.1 Dårlig samvittighet og et mysterium

I juni 2023 hadde Frank Haugsbø sin siste arbeidsdag i VG før han ble pensjonist. Han nevnte én sak som det plaget ham at han aldri fikk fullført: Om en mann som var blitt tvangsflyttet og innesperret på et sykehjem.

1 53 ufrivillige flyttinger uten tvangsvedtak og 54 med tvangsvedtak – 107 totalt

Under pandemien avslørte Ronny og Mona hvordan utviklingshemmede ble utsatt for ulovlig besøksstans og tvang uten hjemmel i loven. I etterkant kom det flere lange e-poster fra fortvilte pårørende som fortalte at dette slett ikke var begrenset til covid-19: Deres barn og søsken var flyttet ut av kommunen. Tipserne beskrev det som *bortføring*, *tvangsflytting* og *overgrep*. Det hørtes voldsomt ut, men vi var i gang med nye saker – og la tipsene i idébanken.

Da Frank luftet sin dårlige samvittighet før han ble pensjonist, ble vi minnet på disse tipsene. Men da vi gikk tilbake og leste dem, forsto vi ikke helt hva tipserne mente med «tvangsflyttinger». Norge har forpliktet seg til å følge en FN-konvensjon², som sier at mennesker med nedsatt funksjonsevne skal få velge selv hvor de vil bo, på lik linje med andre. Men hvis alle er enige om at det ikke er lov å flytte dem mot deres vilje, hvorfor skrev så mange pårørende at det skjedde?

Ronny og Louise begynte å ta kontakt med familier som fortalte om flyttinger, mens Erlend tok tak i Franks dårlige samvittighet.

2.2 De første undersøkelsene

Vi var på vei inn i en ukjent og lite forstått side ved livene til noen av de mest sårbare. Det involverte også en rekke lovverk og nivåer i det offentlige Norge – med stor betydning for hva slags liv de kan få leve. Lovene gjaldt ikke bare tvang og helse, men også forvaltning og rettighetene til pasienter og kommuner. Sakene startet hos kommunene og statsforvaltere. Departementer, domstoler, nemnd, Helsetilsynet og Statens sivilrettsforvaltning var mulige overordnede aktører – avhengig av samtykkekompetanse, verger, tvangsbruk og klagemuligheter. Det var til å bli svimmel av.

Vi booket bakgrunns møter. Helsetilsynet fortalte om tvangslovverkene. De sa det også forekom skjult tvang. Sivilombudet hadde behandlet klagesaker. Norsk forbund for utviklingshemmede (NFU) hjalp oss å forstå hvilke mekanismer som førte til at personer ble flyttet mot sin vilje, uten tvangsvedtak. Et typisk eksempel var en kommune som stilte et ultimatum: Hvis du fortsatt ønsker å motta tjenester må du flytte inn i et bofellesskap. NFU kalte «*endring av tjenestested*» for den vanligste ufrivillige flyttingen som skjer. Vi stilte oss spørsmålet om dette i realiteten var tvang.

Etter dette startet vi med å 1) finne enkeltsakene som kunne belyse problemstillingene og 2) skaffe oss en nasjonal oversikt.

2.3 Hva kan vi telle?

Den formelle tvangen, der det blir fattet tvangsvedtak, finnes det en god del statistikk på, men det var uklart om tallene kunne si noe om *flytting*. Enda vanskeligere var det å finne ut hvor ofte personer ble flyttet ufrivillig, men *uten* tvangsvedtak. Vi kontaktet boligkontoret i flere kommuner. De visste hvor brukerne bodde, men ikke om de bodde der mot sin vilje. Vi ble sendt videre til vedtakskontorer, men møtte en ny stengt dør: De registrerte ikke klager. Vi beveget oss derfor et nivå opp, til statsforvalterne. De behandler «rettighetsklager», altså klager på avgjørelser om helse- og omsorgstjenester. Hadde de en kategori som gjaldt *bosted*? Nei, svarte statsforvalteren. Offentlige myndigheter hadde rett og slett ingen oversikt og ingen forslag til hvordan vi kunne telle dette. Det var jo ingenting å telle.

2 Artikkel 19 i Convention on the Rights of Persons with Disabilities (CRPD) – FNs konvensjon om rettighetene til personer med nedsatt funksjonsevne

2.4 Timene i telefonkiosken

For noen år siden gjorde små telefonkiosker i glass, med høyst varierende ventilasjon, inntog i VGs redaksjonslokaler for å bøte på mangelen på kontorer og stillerom.

I samtalene med NFU ba vi dem kontakte sine lokallag, som har 8000 medlemmer, og høre om de kjente til saker om ufrivillige flyttinger. Gjennom pandemiprojektet hadde vi også kilder i Pårørendeunionen som formidlet vår interesse i sine Facebook-grupper. Dette satte oss i kontakt med mange familier som hadde hver sin vonde historie å formidle. Samtalene varte ofte i timesvis inne i den knøtt-lille telefonkiosken. Pårørende beskrev konflikter med hjemkommunen, utmattende saksgang og fortvilelsen over at barnet var blitt flyttet vekk. De bar også på en tilleggsbelastning ved å føle seg – eller være stemplet – som «vanskelige pårørende».

Vi gikk inn i rundt 20 saker spredt utover Norge. Vi ba kildene gi oss saksdokumenter, men det varierte hvor fullstendig materialet var. En av sakene ble vi tidlig sikre på at vi skulle undersøke: Anita (22) var en tilnærmet språkløs kvinne med alvorlig autisme. Vinteren 2024 ble hun hentet av et privat helseselskap til en «hyggelig utflukt», uten at foreldrene visste det. Hun kom aldri hjem igjen.

3. Oversikten ingen hadde

3.1 Lovverk og begrepsbruk

Om man googler «tvangsflytting», finner man nyhetssaker om boenheter som stenges ned, utviklingshemmede som blir samlet opp i bofellesskap, penger som skal spares og familier som føler seg rettighetsløse. Men da vi leste nyhetssakene grundigere, var det vanskelig å forstå begrunnelsen for flyttingene. Sakens kjerne handlet ofte om at kommunen hadde utøvd selvstyre. Mediene hadde likevel kalt sakene for «tvangsflytting».

Men om vi bare kalte *alt* for «tvangsflytting», ville det bli umulig for oss å skille mellom sakene der det ble brukt formell og mulig skjult tvang. Kommuner ville ikke svare oss presist. Jusekspertene og Helsetilsynet ville avfeie oss. Det ville bli vanskeligere å finne ut om det lå ulovlig tvang skjult i et vedtak som tilsynelatende så lovlig ut.

Etter først å ha kalt Slack-kanalen vår for «tvangsflytting», bestemte vi oss for å døpe om prosjektet til «flyttet mot sin vilje». For om det var brukt formell tvang eller ikke, dreide det seg om *ufrivillige* flyttinger. Begrepet *tvangsflytting* ville vi bruke der vi refererte til saker etter to aktuelle lovverk:

- Helse- og omsorgstjenesteloven kapittel 9³ – tvang mot utviklingshemmede.
- Pasient- og brukerrettighetsloven kapittel 4A⁴ – tvungen fysisk helsehjelp.

Begge lovene er der av gode grunner. Noen ganger må helsevesenet gripe inn til folks beste. Andre ganger kan lovene brukes i strid med intensjonen. I alle tilfeller finnes det ingen tvang der det ikke også finnes motstand. Derfor skal tvang alltid være siste utvei.

3 Heretter kapittel 9.

4 Heretter kapittel 4A.

3.2 Prøveballongene

Vi stod og spant på stedet når det gjaldt de ufrivillige flyttingene *uten* formelle tvangsvedtak. Hvordan kunne vi fange opp disse i kommunene? Gjennom kontakten med de pårørende i den innledende fasen hadde vi fått innsikt i flere enkeltsaker som ga mulige spor.

- Én sak hadde alt startet da kommunen opphevet brukerstyrt personlig assistanse (BPA) i hjemmet. Hvis vi fant alle som hadde mistet BPA med stort hjelpebehov hjemme, så kunne det kanskje være en indikasjon på at de var flyttet?
- I en annen sak hadde kommunen gjort et vedtak om «innvilgelse av søknad om bolig», til tross for at guttens familie aldri hadde søkt om ny bolig – kun BPA i hjemmet.
- I tillegg ble vi i flere saker klar over at *klager* på endret bosted isteden kunne bli registrert som: *Søknad* om helse- og omsorgstjenester.

Vi ville ikke bruke måneder på å innhente tall fra alle landets kommuner og så bomme. Basert på det vi hittil hadde lært, sendte vi derfor i mars ut innsynsbegjæringer til seks større kommuner. Kunne svarene deres bane vei i krattskogen av vedtakstyper og tjenesteformer? Fangsten var skrinn. En måned senere, i april, sendte vi opp en ny prøveballong etter mer innsikt i flyttesakene. Det så ut til at flyttinger ble gjort på så mange ulike måter at vi ikke ville klare å samle dem opp gjennom formelle kategorier. Men det var en avklaring som hadde verdi i seg selv. Det ga et svar på hvorfor ingen hadde oversikt. Vi måtte tenke annerledes – og kanskje radikalt enklere.

3.3 Nasjonal kartlegging

I mai var det gått to måneder uten at vi hadde fått satt i gang den nasjonale innsynsjobben. Frustrasjonen bygde seg opp. Gjorde vi det for vanskelig? Kunne vi bare spørre rett ut om det vi var på jakt etter? Der den første kontakten vår med kommunene hadde ført til mer forvirring, spurte vi nå: Hvor mange hadde blitt flyttet til et annet bosted mot brukeren eller familiens vilje, uten at det var fattet vedtak om tvang.

Vi tok også med spørsmål om hvor mange som var flyttet til et annet bosted som følge av vedtak om tvang etter kapittel 9 og kapittel 4A. I tillegg ba vi om tall for hvor mange som var flyttet ut av kommunen. Vi avgrenset tidsperioden til de siste fem årene. Før utsendelsen kvalitetssikret vi spørsmålene våre med NFU. Kommunene fikk et fargekodet excel-ark med ruter for hvert av spørsmålene våre – slik at flest mulig skulle bli besvart på samme vis.

I vår egen oversikt la vi også inn når de hadde svart, om vi måtte følge opp noe, samt om vi hadde fått avslag, hadde husket å klage – og vant eller tapte klagen. Veien til svar fra 319 kommuner, en svarandel på hele 90 prosent, gikk via omfattende oppfølging av misforståelser, avklaringer, ufullstendige svar, purringer og klager på avslag. Til sammen utgjorde dette minst 900 e-poster frem og tilbake – og et stort antall telefonsamtaler. Vi mottok også rundt 20 avslag, som var delt i to hovedkategorier:

- a) Tallene var for små og enkeltpersoner kunne identifiseres, jf. offentlighetsloven § 13.
- b) Tallene kan ikke fremskaffes ved «enkle fremgangsmåter», jf. offentlighetsloven § 9.

Kategori a) knekte vi opp ved å vise til at offentlighetsloven ikke gir hjemmel for å unnta små tallverdier, at statistikkloven ikke gjelder for kommuner og at personopplysningsloven ikke har unntak for små tallverdier. Da snudde en rekke kommuner. Avslagene i kategori b) krevde mer omstendelig argumentasjon

om rammene for enkle fremgangsmåter. Større kommuner som Bodø og Bjørnafjorden snudde. Da vi gikk inn for landing i september, hadde syv andre kommuner gjort det samme.

Vi var blitt advart om at kommunene selv aldri ville erkjenne at de hadde flyttet noen mot deres vilje, uten tvangsvedtak. Men til vår overraskelse tikket tallene stadig oppover. Til slutt stod vi igjen med 53 slike flyttinger de siste fem årene, fordelt på 29 ulike kommuner.

3.4 Spørreundersøkelse: Kartlegge omfang via enkeltmennesker

Samtidig som vi drev fram det nasjonale innsynet, ville vi kartlegge omfanget fra den andre siden: Gjennom menneskene som ble rammet. Vi lagde et spørreskjema i Google Forms rettet direkte mot familier som kunne ha opplevd ufrivillig flytting. Deretter kontaktet vi de største foreningene for funksjonshemmede og deres pårørende og forklarte prosjektet vårt. Fire organisasjoner⁵ sendte ut spørreskjemaet til medlemmene per e-post.

Skjemaet avklarte først om den som svarte, selv hadde funksjonsnedsettelse eller var en pårørende. Ordlyden i resten av spørsmålene ble formet av dette svaret. Så kom et overordnet spørsmål om vedkommende var blitt flyttet til nytt bosted mot egen vilje de siste fem årene. For de som svarte nei, ble skjemaet avsluttet. Og de som svarte ja, fikk nye spørsmål om begrunnelser og lovhjemler. For å unngå duplikater, lagde vi obligatoriske felt der man måtte oppgi personalia – men vi var tydelige på at VG ikke kom til å publisere navn. 66 enkeltpersoner svarte at de hadde opplevd ufrivillig flytting.

3.5 Sammenstille to datasett

I september hadde vi fått svar fra et så stort antall kommuner og enkeltpersoner i de to nasjonale kartleggingene at vi kunne se tallene opp mot hverandre. Dette avdekket at flere kommuner trolig hadde svart uriktig i kartleggingen vår. 39 familier som svarte at de var utsatt for ufrivillig flyttinger, var bosatt i nettopp kommuner som sa at de *ikke* hadde utført slike flyttinger. Én av disse kommunene var Siljan, der Anita bodde.

4. Anita-saken

4.1 En hyggelig utflykt

Monica Holt kontaktet oss i mars etter å ha lest i en Facebook-gruppe at VG jobbet med temaet. På telefon fortalte hun at datteren Anita var flyttet fra Siljan kommune en måned i forveien, 2. februar, og plassert i nabokommunen Skien. I likhet med mange av familiene vi var i kontakt med, hadde Monica og ektemannen Eivind kjempet i mange år for at datteren skulle få best mulig hjelp. Monica hadde senest i desember 2023 stilt opp i lokalavisa Varden for å klage på tilbudet Anita fikk.

Monicas historie var oppsiktsvekkende. I dokumentene hun sendte oss, kunne vi se dialogen mellom foreldrene, kommunen og den private tjenesteleverandøren Ecura fra dagen Anita forsvant. Da faren spurte hvor datteren var, fikk han beskjed om at Anita og personalet hadde valgt å reise på en hyggelig utflykt. «*De kommer hjem igjen tirsdag etter skole*», forsikret Ecura. I stedet ble det fattet vedtak om at Anita skulle bli boende permanent på det nye stedet.

5 Norsk Forbund for Utviklingshemmede (NFU), Landsforbundet for utviklingshemmede og pårørende (LUPE), Handikappede Barns Foreldreforening (HBF) og Autismeforeningen.

4.2 Faktakontroll og metadata

Kunne det Monica hadde fortalt, virkelig stemme? Hadde noen flyttet datteren uten å fortelle noe som helst til foreldrene – og så løyet om det hele etterpå? Vi forklarte Monica at alt måtte dokumenteres, dersom vi skulle publisere en sak med slike påstander. Hun opphevet også taushetsplikt for alle parter, slik at de kunne svare på spørsmål om henne og datterens sak. I tillegg til dialogen med kommunen og Ecura, ba vi om å få se den private dialogen mellom foreldrene fra 2. februar. Her kunne vi lese hvordan Monica fortvilet tekstet mannen at Anita og «alle hennes klær var borte». Vi kunne også se bilder Monica tok av tomme kles- og kjøkkenskap. Metadata på bildene fastslo at de var tatt samme dag.

4.3 Undersøke bolig vi ikke kan gå inn i

En av påstandene fra Monica var at Anita var blitt flyttet fra en nyoppusset enebolig, der hun bodde i en lys overetasje med personalet i underetasjen, til en bolig der Anita måtte bo i en mørk kjeller. Personalet bodde nå i overetasjen. I april dro vi til Siljan og dokumenterte Anitas tomme hus og så hvordan foreldrene hadde polstret og festet møblene fordi Anita kan utagere med å rive ned ting og dunke hodet i veggen. Men hva med det nye huset?

Anita kan bli svært urolig av å møte fremmede. Vi kunne derfor ikke dra hjem til henne og sjekke (se også 10.1). Monica sendte sine bilder av den nye boligen. Vi sjekket metadata og Google street view for å se om bildene stammet fra riktig bolig. Vi fikk også innsyn i bilder kommunen hadde tatt da de inspiserte den. Bildene fra mor og kommune viste ganske riktig at kjelleren var polstret, mens det i overetasjen var frittstående møbler, løse ledninger og pyntegjenstander.

Samtidig hevdet Ecura og kommunen i sine rapporter at Anita hadde *fri tilgang* til begge etasjer. Var det sant? På nytt leste vi alle dagsrapporter og fant flere merknader som tydet på at Monica hadde rett. I én rapport stod det at Anita spiste alene i kjelleren, i en annen hadde nattevakt notert: «*Hun prøvde å komme opp 3 ganger, men jeg stoppet henne i trappa*».

4.4 Tidslinje, uriktige påstander – og opplevelsen av straff

Forholdet mellom Monica og Ecura var dårlig. Det var påstander om avlytting og en henlagt politianmeldelse vi måtte gå opp med politiet (se også 9.2). Samtidig opplevde Monica det som at Ecura straffet henne for å si fra om kritikkverdige forhold. For å undersøke dette, opprettet vi en tidslinje for alle dokumenter, kommunikasjon og dagsrapporter fra Anitas journal. Her kunne vi se hvordan Monica hadde klaget Ecura inn til Statsforvalteren – og fått medhold. Fire dager etter et tilsyn i 2023 strammet Ecura inn Monicas lesetilgang til det elektroniske journalsystemet, der hun kunne følge med på datterens helse.

Monica mente også at hun ble straffet etter å ha snakket med Varden og fortalte at Ecura sendte et varsel på henne som verge som følge av artikkelen. Ecura avviste dette: Hendelsene var urelaterte og Ecura hadde sendt en fire sider lang bekymringsmelding om Monicas rolle som verge *før* Varden-saken var på trykk, mente de. Vi kontaktet journalisten i Varden og spurte når han kontaktet Ecura. Han fant gamle SMSer og e-poster som viste tidspunktet for de første tre kontaktene. Vi fikk også innsyn i varslene som var sendt Statsforvalteren.

Nå kunne vi avsløre at varslet fra Ecura ble sendt dagen etter at Varden tok kontakt.

4.5 Flytting av tjenester og en ukjent paragraf

Tirsdag 6. februar fikk foreldrene et brev av Siljan kommune: «Varsel om endring av adresse for tjenesteutøvelse – *forhåndsvarsel*». Det var i praksis et *ettervarsel*, i strid med loven. Anita var hentet fire dager tidligere, uten tvangsvedtak. Kommunen mente at endring av tjenestested handlet om å gi Anita helsehjelp etter pasient- og brukerrettighetsloven § 4-6⁶. Det var en paragraf som snart skulle sette oss på et nytt spor.

5. Marita

5.1 Tipset vi hadde oversett

I oktober 2023 sendte Bjarte Myklebust en fortvilet e-post til politiet, statsforvalteren og VG. I likhet med Anitas foreldre hadde han opplevd at datteren bare forsvant. I tillegg inneholdt saken momenter som skilte den fra alle sakene vi til da hadde hørt om. «En kriminell handling», skrev Bjarte og tryglet om hjelp. Men ingen hjalp ham, heller ikke VG. Et halvt år senere fant vi igjen e-posten da vi gikk gjennom tips. Vi ringte Bjarte i mars. Lite hadde forandret seg. Datteren Marita var blitt flyttet fra Herøy til Toten. En distanse på 45 mil. Bjarte fortalte også at dette ikke var første gang hun var flyttet: Høsten 2021 tok kommunen Marita ut av leiligheten i barndomshjemmet, til et bofellesskap – bistått av politiet.

I april dro Ronny og Annemor til Herøy for å besøke Bjarte og se Maritas gamle hjem i Igesund. Vi så hvor hun bodde. Vi dro til matbutikken hvor hun pleide å jobbe, for å danne oss et helhetlig bilde av hvilket liv Marita ble fratatt. Vi forsøkte å komme til bunns i motstanden mot flyttingen: Var det foreldrene som ikke ville det eller var det også Marita? Det siste var tross alt det sentrale. På dette tidspunktet var det fortsatt mye som var uklart for oss rundt lovhjemlingen av flyttinger. Herøy kommune mente dessuten at Marita hadde flyttet til Toten helt frivillig. Bjarte var klar på at det var tvang. Det var bare én måte å finne ut hva Marita selv ønsket.

5.2 Intervju med en som ikke kan snakke

Fram til hun var tre år, utviklet Marita seg som andre barn. Så fikk hun et virus på hjernen og våknet opp uten språk. Men Marita kan kommunisere likevel. Hun skriver tekstmeldinger og har maskinen Rolltalk, hvor hun kan trykke på symboler, som maskinen «snakker» for henne. Vi ønsket å møte Marita og gjøre et videointervju. På hvilken måte uttrykte hun sin vilje? Fordi Marita ikke er samtykkekompetent, snakket vi først med faren, moren og Maritas verge. Alle mente at Marita kunne snakke med VG, hvis hun selv ville.

En helg i juni slo vi følge med Bjarte fra Sunnmøre til Toten. Bjarte gikk først inn i omsorgsboligen og fortalte Marita at vi kom fra en avis og ville skrive om flyttingen. Snart fikk vi komme inn, og Marita loggførte navnene våre på maskinen, slik hun gjør når hun møter nye mennesker. Hun lyttet konsentrert mens vi snakket med Bjarte. Så spurte vi: «Vil du flytte tilbake til Igesund i Herøy?» Marita løftet høyre arm opp i luften, fingeren fant skjermen og maskinen sa: «Ja.» Vi fulgte opp med et kontrollspørsmål: «Hva med her? Vil du bo her?» Da svarte Marita «Nei».

6 Må ikke forveksles med allerede nevnte tvangslov Pasient- og brukerrettighetsloven kapittel 4A. Pbrl. § 4-6 er ikke en paragraf som hjemler tvang.

5.3 Samle inn video- og bildebevis

Marita var tydelig på hva hun ville. Hvorfor mente kommunen likevel at flyttingen var frivillig? Ifølge moren Sonja var Marita blitt manipulert til å tro at hun kunne få bo med hunden sin, dersom hun flyttet. Og Marita hadde ikke forstått hva det ville innebære å bo så langt fra foreldre, søsken og stedet hun elsket. Foreldrene hennes hadde, på hver sin kant, store mengder tekstmeldinger, chatter og videoer. De dokumenterte at Marita ville hjem til Herøy. Vi brukte mye tid på å innhente disse filene. Det var materiale over flere år som lå på fem ulike mobiler, to PCer og én iPad. Vi var tre turer til Herøy for å sikre oss alt.

Selv om konflikten med kommunen var langvarig og måtte skrives med mange nyanser, var materialet vi fikk se så unikt at vi ønsket å lage en visuelt drevet fortelling. Gjennom videoklippene kunne vi blant annet dokumentere hva som skjedde da politiet kom på døren og flyttet henne i 2021.

5.4 Tidlig dialog med kommunen

Så lenge vi bare snakket med Maritas foreldre og leste dokumenter, var det vanskelig å forstå hvorfor kommunen agerte som de gjorde. Vi bestemte oss derfor for å ta tidlig kontakt med kommunedirektør Trond Arne Aglen for å få hans versjon av konflikten. Han var opptatt av taushetsplikten når det gjaldt Marita, men snakket gjerne om pårørende som han mente gjorde det vanskelig for dem som jobbet med Marita. Vi gjorde et videointervju med Aglen i Herøy og to lengre telefonintervjuer. Om den første flyttingen i 2021 sa Aglen at det var statsforvalteren som hadde bedt kommunen om å gjennomføre den. Det fikk oss til å stusse.

5.5 Statsforvalteren: Rådgiver og klageinstans

Statsforvalteren kan ikke bestemme at en kommune skal flytte en person. Statsforvalteren er klageinstans for kommunale vedtak – og skal heller ikke gi råd i konkrete saker som de senere må behandle. Hadde det likevel skjedd? Aglen bekreftet sitt svar i en tekstmelding til oss: «*Statsforvalteren var løpende orientert om vår flytting av Marita til Toten*». Vi ba derfor om innsyn i all kontakt mellom statsforvalteren og Herøy før, under og etter flyttingene – fra begge sider. Vi kunne da avdekke at statsforvalteren, som skal være garantisten for rettssikkerheten, hadde vært inne i saken til Marita. Etterpå behandlet de klagene og stadfestet de samme vedtakene.

5.6 Den ekstra telefonen

Statsforvalteren mente også at Marita dro frivillig fra Herøy, men hvordan kunne de vite det? Det hadde de ikke svar på. Ingen fra statsforvalteren hadde snakket med Marita eller hennes pårørende. Videre skrev statsforvalteren at Herøy kommune hadde undersøkt om det var mulig å finne en bolig til Marita nærmere Herøy enn 45 mil. I vedtaket siterer de kommunen: «*Vi tok telefoner til leverandører vi kjente til, og vi lette på internett*». Statsforvalteren la til grunn at Herøy kommune hadde gjort mer enn nok. Vi tok én telefon til Stendi, et privat selskap som leverer tilsvarende tjenester. De sa de kunne opprette en base til Marita i Herøy. Fylkeslegen så ikke ut til å mene at det var relevant: «*Vi anser saken som godt opplyst*», svarte hun.

6. Den skjulte tvangen

6.1 Det sorte hullet

«*Nå har jeg fått svar fra Herøy kommune. De kan ikke svare på spørsmål*», skrev Ronny til oss andre i Slack-gruppa.

Kommunen mente at hverken pårørende eller verge kunne fritta dem for taushetsplikt. Heller ikke Marita kunne oppheve den, fordi hun var uten samtykkekompetanse. Dette var en ny problemstilling for oss.

I de fleste helsesaker der personen ikke selv er samtykkekompetent, er det snakk om å oppheve taushetsplikt etter helsepersonelloven – og dét kan nærmeste pårørende gjøre. Men når det gjaldt ufrivillige flyttinger, var informasjonen fra kommunen omfattet av *forvaltningsloven*. Den gir ikke pårørende eller verge noen slike rettigheter. Ingen kunne dermed svare på spørsmål eller gi oss innsyn i dokumenter. I sitt svar skrev kommunen at hensynet til personen gjør at de ikke kan svare. Men det var jo nettopp hensynet til Marita som gjorde det avgjørende å belyse maktbruken.

Vi bestemte oss for å gjøre Marita-saken til en prøvestein for problemstillingen og søkte innsyn i alle dokumentene Herøy kommune hadde i hennes sak. Da kommunen avslo innsynet, formulerte vi en klage – med hjelp fra Presseforbundet. Ut fra i EMK 10 om yringsfrihet argumenterte vi for at verger kan oppheve taushetsplikt etter forvaltningsloven. Etter to måneder kom svaret. Kommunen skrev at de etter «samtale» med statsforvalter ville gi oss tolv sentrale dokumenter. Svarbrevet var uten rettslig grunnlag og uten prinsipielle avklaringer. Vi kontaktet saksbehandleren hos statsforvalteren, som sa: «*Det er ingen som har et klart svar på det her*». Rettstilstanden er uavklart. Klagen vår er fortsatt ikke behandlet.

6.2 Finne fellesnevneren: En finurlig paragraf

Blant de tolv dokumentene lå vedtakene for de ulike flyttingene av Marita. Først til bofellesskapet i Herøy i 2021, så til Toten i 2023 og så til Ålesund (ikke gjennomført ennå). Spredt utover sidene var en stor bukett paragrafer som skulle hjemle vedtakene. Blant disse kjente vi igjen en paragraf, som også hadde blitt brukt i Anitas flyttevedtak: **Pasient- og brukerrettighetsloven § 4-6, andre ledd**.

Det er et krav i norsk helselovgivning at du selv skal gi tillatelse til å motta helsehjelp. Pbrl. §4-6 er en «sikkerhetsventil» når du er uten samtykkekompetanse og trenger medisinsk inngrep der og da, f. eks. om du er i koma og trenger en operasjon. § 4-6 gjør det da mulig å gi helsehjelp likevel, «*hvis det er sannsynlig at pasienten ville ha gitt tillatelse til slik hjelp*». Et annet vilkår er at pårørende får si hva pasienten ville ha ønsket. Etter først å ha sett paragrafen i Anitas vedtak, skulle det ta noen uker før vi forstod hva dette faktisk innebar.

Det begynte med at vi 4. oktober skrev saken om at statsforvalteren avslo foreldrenes klage på flyttingen av Anita. Både kommune og statsforvalter baserte Anitas «samtykke» til flyttingen på § 4-6, uten å vise til hva slags helsepersonell som skulle ha samtykket på hennes vegne eller hvorfor. Jusprofessor Bjørn Henning Østenstad forklarte oss da at paragrafen *ikke* hjemler tvang, og det var uklart fra vedtaket *hvordan* Anita skulle ha samtykket til flyttingen – altså om det i realiteten derfor var brukt tvang.

En måned senere dukket den samme paragrafen nå opp i Maritas flyttevedtak. Her sto det at fastlegen hadde tatt avgjørelsen etter § 4-6 for Marita ved to ulike flyttinger. I et av vedtakene stod det at fastlegen ikke engang hadde møtt Marita fysisk før hun hadde samtykket på hennes vegne. Foreldrene hadde heller ikke blitt hørt. Marita selv sa hun ville hjem til Herøy. Spørsmålene begynte å melde seg: **Hvorfor hadde kommuner brukt en lov om helsehjelp i en sak som handlet om flytting? Er det helsehjelp å flytte noen?**

6.3 Rundskriv som brekkstang

Det var spørsmål ingen kontrollorgan så langt hadde stilt. Sivilombudet hadde i en ellers rammende uttalelse (2023/5270) om statsforvalterens klagehåndtering av Maritas flytting, ikke nevnt paragrafen. Selve lovteksten kjente vi på dette tidspunktet godt, men nå dykket vi også ned i rundskriv, NOUer og forarbeider.

Vi leste at den skulle brukes til konkret og fysisk helsehjelp.

Helsedirektoratet, som er ansvarlig lovtolker, svarte på våre spørsmål med at de «ikke kjente til at paragrafen hadde vært benyttet som hjemmel i flyttesaker». Men de ville ikke svare oss på om § 4-6 kunne brukes i slike saker. Vi bevæpnet oss derfor med deres eget rundskriv om definisjonen av «alvorlige inn-grep» etter § 4-6. Da svarte de omsider: Det er «ikke er aktuelt å hjemle beslutning om flytting av en tjenes-temottaker» etter denne paragrafen.

6.4 Ekspertens vurdering: «Kommunenes flytteverktøy»

Etter svaret fra Helsedirektoratet tok vi kontakt med to av Norges fremste helsejurister, Anne Kjersti Befring og Bente Ohnstad. Begge hadde deltatt i lovarbeidet til paragrafen og fikk tilsendt vedtakene i både Anita- og Marita-saken. De var tydelige: Flytting er ikke helsehjelp. Befring mente «det så ut som om kommuner og statsforvaltere forsøker å konstruere seg vekk fra tvang ved feil bruk av denne bestemmelsen». Kommuner har rett til å organisere tjenestene sine, men de kan ikke gjøre noe som er «åpenbart urimelig». Var 45 mil vekk fra familien «rimelig»? Nei, mente Befring. Etter å ha oppdaget den samme paragrafen i to ulike saker, hadde vi nå fått et stort gjennombrudd: **Vi hadde avslørt bruk av feil lov. Befring mente det var skjult tvang.**

Få dager etter avsløringen krevde Helsetilsynet svar om begge sakene. De lanserte også en nasjonal gjen-nomgang av lignende saker. Men hva blir gjort for å rette opp feilene for Marita og Anita? Helsedirekto-ratet mener at lovbruken er feil, men vil likevel ikke overstyre at Marita i februar skal flyttes til Ålesund – basert på samme lov – i stedet for hjem til Herøy, slik hun og familien vil. Avgjørelsen ligger hos stats-forvalteren, mener både Helsedirektoratet og Helsetilsynet. Den samme statsforvalteren som hele veien har vært enig med Herøy kommune (se også 9.5).

6.5 Tilbake til det nasjonale innsynet

Vi hadde vært helt uvitende om fellesnevneren § 4-6 i sakene til Anita og Marita. Men om paragrafen hadde vært brukt i Herøy på Sunnmøre og i Siljan i Telemark for å produsere et samtykke til flytting på vegne av utviklingshemmede – hvor mange andre saker var der ute?

Vi gikk tilbake til det nasjonale kommune-innsynet. Vi hadde 53 flyttinger uten tvangsvedtak, men likevel mot brukeren eller familiens vilje. Vi tok kontakt med alle de 29 kommunene som sakene fordelte seg på, igjen og igjen, til vi hadde fått svar på hva slags paragraf de hadde brukt til å gjennomføre flyttingene. Gjennom dette arbeidet dukket det opp fire saker til, i Nordland, Akershus og Rogaland. Det betød at vi nå, med Anita og Marita, stod med seks saker fra fem ulike fylker.

Befring mente bruken av § 4-6 hadde likhetstrekk med den velkjente NAV-skandalen. Dette begrunnet hun med at feilen forplantet seg i systemet og ingen oppdaget den. Vedtakene var i realiteten ugyldige, men likevel skjedde det lite: «Det er skremmende at ingen nivåer i forvaltningen hverken viser evne eller vilje til å rette opp en feil som fører til misbruk av makt overfor utviklingshemmede», sa professoren.

7. Den formelle tvangen

7.1 Saken som glapp

Erlend hadde undersøkt Franks gamle sak gjennom vinteren og våren, om mannen som hadde vært

tvangsflyttet til et sykehjem og holdt der mot sin vilje i årevis. Det ble hentet inn et tusentalls dokumenter og gjort fem reiser til byen der mannen og hans pårørende bodde.

Pasient- og brukerrettighetsloven kapittel 4A ble brukt i denne saken. Loven hjemler både tvangsinnleggelse og tilbakehold, altså frihetsberøvelse – hvis personen mangler samtykkekompetanse og det er «fare for vesentlig helseskade». Vedtak kan fornyes, år for år. Dette er statens formelle, lovlige tvangsflyttinger. Da vi startet arbeidet, trodde vi at kapittel 4A var i kjernen av maktbruken vi skulle ettergå. Så innså vi at kommunene svært sjelden bruker kapittel 4A når de flytter utviklingshemmede, fordi den kun åpner for flytting til institusjoner/sykehjem.

Samtidig var det noe fascinerende over en tvangslov som knapt var omtalt i offentligheten. Det ble årlig fattet tusenvis av vedtak, nesten ingen klaget. Helsetilsynet hadde i rapporter påpekt store mangler i statsforvalternes kontroll med vedtakene. Domstolene var derfor en avgjørende ventil for rettssikkerheten. Vi begynte en kartlegging: Hvor mange saker hadde nådd domstolene? Og fikk noen medhold?

I juni, samme uke som saken skulle publiseres, kom telefonen om at de pårørende til mannen på sykehjemmet ikke ville ha saken på trykk likevel. Beslutningen var endelig.

7.2 Tabben

Da vi gjorde kommuneinnsynet, ba vi både om flyttinger hjemlet i kap 4A og kapittel 9. Vi ville publisere funnene som en enkel nyhetssak etter saken om Anita. I september ba vi Helsetilsynet om en kommentar til at 72 flyttinger var gjort etter kapittel 9. Svaret kom overraskende: «*Flytting med tvang kan ikke hjemles i helse- og omsorgsloven kapittel 9*». Dette forvirret oss. Kunne ikke loven brukes til det vi hadde spurt 357 kommuner om? Og så hadde de likevel oppgitt 72 saker? Kvalitetssikringen av spørsmålene hadde vært for dårlig. Tabben var et faktum. Men hadde den samtidig ledet oss til en avsløring?

7.3 Spesiell erfaring: Misforståelser og inkompetanse

Vårt spørsmål hadde vært hvor mange som var blitt «*flyttet til et annet bosted som følge av et vedtak om tvang etter helse- og omsorgstjenesteloven kapittel 9 siden 2019*». Vi tok kontakt med kommuner på nytt for å sjekke at vi hadde fått korrekte tall. Flere mente nå at de hadde misforstått. Noen skrev at de hadde gitt oss det generelle tallet på kapittel 9-vedtak, uavhengig av flyttinger. Andre at de hadde blandet lovhjemler. Men ikke én eneste av de 319 kommunene, som hadde svart oss, inkludert Oslo og Bergen, hadde påpekt at loven ikke kan brukes til å flytte utviklingshemmede. Det var et kraftig signal om like lav juridisk kompetanse blant de som forvaltet tvangsloven, som hos journalistene i VG. Etter de nye avklaringene fra kommunene publiserte vi de vesentlig reduserte tallene våre.

7.4 Ulovlig frihetsberøvelse og ulik praksis

Alle kapittel 9-vedtak om tvang mot utviklingshemmede skal godkjennes av statsforvalteren. Vi ba derfor om innsyn i alle vedtakene som stod igjen etter avklaringene med kommunene. Vi ba også om statsforvalternes lovforståelse. Dette førte til enda noen justeringer av tallene. Men fra Statsforvalteren i Møre og Romsdal, samt Troms og Finnmark, kom det inn både vedtak og uttalelser som kunne være i strid med loven.

Møre og Romsdal hadde godkjent et vedtak der en person hadde blitt hentet med politi og plassert i nabokommunen. Deretter tilbakeholdt, om nødvendig med fysisk makt, i ett år i den nye boligen. Troms og Finnmark bekreftet en sak med «*bosetting utenfor hjemmet*». De mente loven «*ga adgang*

til at personer med utviklingshemming bosettes og tilbakeholdes utenfor eget hjem». Vedtaket var til og med blitt stadfestet i tingretten. Jusprofessor Østenstad gikk gjennom vedtaket fra Møre og Romsdal.

Han kalte det frihetsberøvelse, i strid med lovens intensjon.

Statsforvalteren omtales gjerne i bestemt form entall. Om det er statsforvalteren i Nordland eller Rogaland, skal innbyggerne være sikret den samme rettssikkerheten hos statens ti kontroll- og klageinstanser i fylkene. Våre utvekslinger avslørte derimot svært ulik lovforståelse blant flere statsforvaltere – på et så inngripende område som frihetsberøvelse av utviklingshemmede. Fem dager etter publisering grep helseminister Jan Christian Vestre inn for å forsikre seg om at Helsetilsynet sørger for at statsforvalterne praktiserer loven riktig og likt.

7.5 Dilemmaet Evy

Etter at de pårørende til mannen på sykehjemmet trakk seg i juni, var vi usikre på om vi skulle gi opp det som handlet om kapittel 4A. Loven brukes mest til å låse avdelingsdørene bak personer med demens⁷, men i arbeidet med saken til Frank, hadde vi sett at den også ble brukt på yngre mennesker. Det ble feil å se vekk fra en lov som faktisk hjemlet *tvangsflyttinger*.

Vi hadde begynt å kartlegge sakene som hadde kommet seg til domstolene på vårparten. Lå det en annen historie her som kunne ta oss på innsiden av 4A-tvungen? Evy var fratatt samtykkekompetanse og innesperret på et sykehjem. Sykehjemslegen mente hun kunne drikke seg ihjel i frihet. Gjennom hennes advokat fikk vi en avtale med Evy, men også innsikt i hennes årelange kamp mot tvungen i rettssystemet.

I graveprosjekter kan dilemmaene og tvetydighetene ofte forsvinne, fordi vi jobber med å dokumentere urett. Det kan gi et prosjekt en ideologisk slagside, hvor man for eksempel ender med et etterlatt inntrykk der *mer* tvang er løsningen, eller *mindre*, alt etter hva som er utgangspunktet i enkeltsakene. Franks gamle sak hadde påstander om oppdiktete opplysninger som grunnlag for 4A-tvungen. Evys sak var uten slike påstander. Det åpnet et helt annet og friere rom for å forstå tvang.

7.6 AI i arbeidshverdagen

Det betyr ikke at vi ikke gjorde undersøkelser. Alle hennes syv årlige tvangsvedtak og dommene ble oversendt jusprofessor Østenstad. Vi gjorde selv en øvelse ved hjelp av ChatGPT. Etter å ha matet inn loven og forarbeidene, ba vi ChatGPT å vurdere hvorvidt de syv vilkårene loven stilte var oppfylt, for hvert enkelt vedtak. Verken Østenstad eller ChatGPT så mangler. Det ville ha vært oppsiktsvekkende, siden Høyesterett ikke hadde gitt Evy medhold.

Dette er et av mange eksempler i dette prosjektet, som viser hvordan AI er blitt en integrert del av arbeidshverdagen – fremfor å være det som med et knips skal sørge for det store gjennombruddet. Vi har gjort skjermdumper av talltabeller om til cvs-filer før visualisering i Datawrapper, flerårig regnskapsanalyse av Ecura, utregninger, funnet argumenter til innsynsklager, juridiske utspørringer og identifisert eksperter på smale fagområder.

7.7 Vakilende rettssikkerhet

Utviklingshemmede og personer uten samtykkekompetanse er sårbare grupper, som har vanskelig for

⁷ I det nasjonale innsynet til kommunene, gikk vi opp innsendte tall etter kapittel 4A for å forsikre oss om at de ikke gjaldt demente.

å ivareta sin egen rettssikkerhet. De er blant de ytterst få som ikke kan tale sin egen sak. Uavhengig av om tvang er riktig eller ikke i enkeltsakene, må rettssikkerheten deres være absolutt. Etter arbeidet med begge lovverk var vi i tvil om det var tilfelle.

Kapittel 9 trådte i kraft på midten av 1990-tallet. Likevel var det svært få saker om tvang mot utviklingshemmede som hadde nådd rettssystemet. Høyesterett har aldri uttalt seg om lovverket. Det ga én mulig forklaring på hvorfor det både var lav kompetanse og ulik praktisering av loven. **Kapittel 4A** kom i 2009. Her var det statistikk over *tilbakehold i institusjon*. Etter arbeid opp mot Helsedirektoratet, Helsedepartementet og Regjeringsadvokaten, samt egne undersøkelser i Lovdata, kunne vi, for første gang, presentere tall over hvor mange som hadde fått saken sin opp for retten. Etter 15.000 vedtak om tilbakehold siden 2012 gjaldt dette kun 15 personer. Én av disse hadde fått medhold. Evy var den eneste som fikk saken sin opp i Høyesterett.

8. Økonomi

8.1 Finne Anita og Marita blant 8665 tjenestemottakere

Marita og Anita tilhører en liten gruppe av Norges aller dyreste tjenestemottakere. Det private selskapet Ecura kan fakturere minst 18 millioner kroner i året for disse to alene. Underveis i arbeidet dukket det opp et åpenbart spørsmål: Lå det et økonomisk motiv bak flyttingene? Svarene vi fikk, ville ikke være like åpenbare.

Her må *tilskuddsordningen for særlig ressurskrevende helse- og omsorgstjenester* introduseres. Det er en ordning som gir kommunene tilbake 80 prosent av sine direkte lønnsutgifter per bruker av det som overstiger 1,6 millioner kroner i året. Helsedirektoratet har data for hver eneste av de såkalte ressurskrevende brukerne. Med fritak fra verger kunne de peke ut både Anita og Marita blant 8665 brukere. Det ga oss lønnsutgifter, timepris og timebehovet Herøy og Siljan hadde meldt inn gjennom årene. Vi så en kraftig økning på alle parameterne. Nå hadde vi fått et sammenligningsgrunnlag.

8.2 Fra offentlig til privat: Kostnadene tredoblet

Herøy kommune svarte på noen spørsmål om kostnader, tross taushetsplikten. De fortalte at Marita gikk fra å koste 330.000 kroner i måneden med BPA i barndomshjemmet, til 250.000 kroner i måneden da hun i 2021 ble flyttet til et bofellesskap to kilometer unna. Det var altså en snau million kroner spart i året på dette. Men etter Maritas *andre* flytting, høsten 2023 til Toten, sprang det opp til 850.000 kroner i måneden. Hvorfor ble det så mye dyrere?

Kommunedirektøren fortalte om «et svært høyt» administrasjonsgebyr og driftstilskudd, men det kunne ikke være svaret alene. I Herøy fikk Marita bistand av én assistent fra morgen til kveld. Om nettene delte hun nattevakt med tre andre personer. På Toten fikk hun både våken og hvilende nattevakt – og to assistenter på dagtid. Faren Bjarte mente det var mystisk at Marita plutselig fikk behov for dobbelt så mye helsehjelp. Nå ble vi enda mer interesserte i økonomien. Vi hadde trodd det dreide seg om å spare penger. Nå lurte vi på hvorfor de *brukte* så mye penger.

8.3 En statlig tilskuddsordning uten kontroll

Tilskuddsordningen skal sikre at alle får tjenester, selv om man er bosatt i små kommuner med trang økonomi. Den har også blitt kritisert for å gi kommunene manglende insentiv til kostnadskontroll. I løpet av tyve år har utbetalingene til norske kommuner økt fra 1,5 til over 13 milliarder kroner. En viktig for-

utsetning for å få refusjon, er at lønnsarbeidet må være knyttet til *direkte brukerkontakt*, leste vi i Helse- direktoratets veileder. Ordningen var tillitsbasert. De forklarte oss at det var kommunerevisorene som var ansvarlige for korrekt rapportering. Men revisoren i Herøy avkreftet at det var mulig å føre noen som helst kontroll av kravet om brukerkontakt.

8.4 Vedtakene som ikke eksisterte

Hvordan skjedde det at Maritas bemanning ble doblet da hun kom til Toten? Det er kommunen som står ansvarlig for kartleggingen av behovet. Pårørende skal medvirke. Maritas foreldre hadde ikke medvirket, fikk vi vite av dem. Ecura fortalte derimot at de alene hadde utredet Maritas behov for doblet bemanning. Det var i strid med loven. I vedtaket for flyttingen til Toten i oktober 2023 stod det at hun skulle fortsette med 1:1-bemanningen hun hadde hatt på Herøy. Ingen dobling, altså. Gjennom Maritas verge fikk vi etter hvert tak i alle vedtakene. De hadde manglet blant dokumentene kommunen hadde gitt innsyn i. Vi gjorde flere funn:

- Vedtaket om 2:1-bemanning var ikke å finne. Dette var blitt avtalt muntlig, i strid med reglene. Marita hadde fått tjenester fra Ecura til 9,3 millioner kroner uten gyldig vedtak.
- Gjennom å sammenholde vedtaksdatoer med perioden vedtaket skulle gjelde for, så vi at flere av dem var etterdaterte – i strid med loven.
- Når det først kom et vedtak om 2:1-bemanning på Toten, ble det også begrunnet med at «*pårørendesamarbeidet [var] krevende*». Men dette gir ikke rett til refusjon.

8.5 Nasjonalt innsyn – igjen

Vi så altså at kostnadene hadde steget når Ecura tok over. Brorparten av milliardregningen endte hos skattebetalerne, via Helsedirektoratet. Vi ba om tall fra direktoratet på hvor mange av brukere i Norge som fikk tjenestene sine fra en privat leverandør. Til vår forbauselse hadde de ikke det. Vi kontaktet da selv et utvalg av små og store kommuner, inkludert Oslos 15 bydeler. Utover hvor mange som fikk tjenester fra private, tok vi med spørsmål om dette hadde hatt betydning for kostnader. I løpet av noen få uker fikk vi kartlagt 4267 av de totalt 8665 refusjonsutløsende brukerne. **To av tre fikk dyrere tjenester da de gikk over til private.**

8.6 Båtsfjord: Innsyn i Ecura-kontrakt

En av kommunene som svarte oss, var Båtsfjord. Kommunen fortalte om seks brukere som var blitt konkurranseutsatt. Ecura hadde vunnet anbudet. Så kom en betydelig økning i kostnader. Det handlet også om at det hadde kommet flere brukere til. Men gjennom innsyn i kommunens kontrakt med Ecura, gjorde vi et sentralt funn: Hvordan et privat selskap kunne påvirke størrelsen på tjenestebehovet, som de senere fakturerte for.

8.7 Oslo: Via åpent kommentarfelt til avsløring

Oslo skilte seg kraftig ut. Over halvparten av hovedstadens over 900 brukere fikk tjenester fra en privat leverandør, mot to av ti i resten av landet. Vi ba alle bydelene om en fri kommentar til tallene. De beskrev manglende kontroll med kostnader og kvalitet når de brukte private. Private er raske til å be om økt bemanning, men sier ikke ifra når behovet går ned, fortalte bydelene.

8.8 Koble befolknings- og tilskuddsdata

Med innsikt i Marita og Anitas saker hadde vi gjort en nasjonal kartlegging som førte oss til Båtsfjord og Oslo – to ulike fortellinger om hvordan disse tjenestene spiller seg ut i Norge. Men hvordan påvirket

regningen for disse tjenestene kommunene ulikt? Vi sammenstilte tilskuddsdata fra Helsedirektoratet med befolkningsdata fra SSB i verktøyet Datawrapper. Det ga oss kart som viste hva tjenestene kostet pr. innbygger. Et nasjonalt kart viste hvordan selv et lavt antall brukere kunne gi store utslag i småkommuner. Et oslokart viste at bydeler med krevende økonomi, samtidig bar den største belastningen.

9. Motstand og spesielle erfaringer

9.1 Tilsvar unntatt offentlighet

Både Anita og Marita hadde Ecura som tjenesteleverandør. Da vi først begynte å jobbe med Anitas sak, ble vi raskt loset videre til fagdirektør, Jonny Finstad, en av eierne. Vi ba om et intervju, men fikk nei. Ecura mente at de ikke kunne uttale seg om saken «*av hensyn til Anita, hennes familie/verge og egne ansatte*», til tross for at mor/verge hadde opphevet taushetsplikten.

I stedet ble vi invitert til to bakgrunnssamtaler der vi fikk høre om Ecuras filosofi og regler for taushetsplikt. Da vi sendte over påstander for samtidig imøtegåelse, fikk vi først et tre sider langt brev merket «*Unntatt offentlighet*». Da vi sa at opplysningene var viktige for å få fram helheten, ble vi invitert til en tredje bakgrunnssamtale. Vi takket nei og ba firmaet sende oss offisielle svar. Ecuras svar kom dels som «bakgrunn til deg som journalist» og dels on-record svar på noen få av spørsmålene. Det siste krevde Ecura å få på trykk i sin helhet. Her skrev Ecura at de «gjentatte ganger har invitert VG til en dialog» – og at saken vår inneholdt feilaktige opplysninger.

Vi ønsker å være rause med tilsvar, men dette var umulig å trykke. De var ikke konkrete på hva som var feil. Det var også påstander i strid med det vi hadde dokumentasjon på. Vi utsatte publiseringen en uke for å oppklare påstandene og få Ecuras tilsvar publiserbart. I en feilsendt e-post kunne vi senere se hvordan våre spørsmål ble delt med CEO i Ecura. Svarene vi fikk, kom ofte fargekodet: Tekst markert i gult kunne publiseres, rødt var kommentarer til VG og lilla skrift var tekst de mente måtte utgå.

9.2 Bekymringsmeldinger om Anitas mamma

Noen dager før vi skulle publisere historien om Anita, ble vi ringt opp av mamma Monica. Hun vurderte å trekke seg. Monica var nettopp blitt oppringt av statsforvalteren og minnet om reglene for taushetsplikt. Nå var hun redd for å miste vergeoppdraget. Frykten var begrunnet. Da Monica stilte opp i lokalavisen et snaut år tidligere, hadde Ecura sendt to bekymringsmeldinger til statsforvalteren. Den ene om selve vergeoppdraget, den andre om Monicas kontakt med Varden. Ifølge Ecura dreide sistnevnte seg om å «innhente råd/veiledning», men et innsyn hos statsforvalteren avslørte at tittelen på brevet nettopp var «bekymringsmelding».

Meldingene fra Ecura førte til at statsforvalteren opprettet tilsynssak mot Monica i februar 2024. Nå, etter at Monica snakket med VG, hadde Ecura på nytt varslet statsforvalteren. Vi hentet inn råd fra en jurist, en jusprofessor og sivilrettsforvaltningen om hva man har taushetsplikt om som *verge*, og hva man kan uttale seg om som *pårørende*. De var enige: Det er informasjon som du *ikke* ville fått som pårørende (f.eks. innhold på bankkonto), som er taushetsbelagt. Du har rett til å uttale deg om boforhold som *mamma*. Dette trygget Monica. I september ble også tilsynssaken avgjort. Hun hadde ikke gjort noe galt da hun snakket om datteren i media. Det er tankevekkende at dersom resultatet hadde blitt motsatt, så ville det i realiteten betydd at mødre og fedre ville blitt avskåret fra å fortelle om det de mener er grov urett mot sine egne barn – fordi de også er verger.

9.3 Trusler om PFU, NRK og politiet

Trond Arne Aglen i Herøy kommune er tidligere regionlensmann for Sogn og vant til å snakke med media. Det er godt med kilder som svarer på spørsmål, men vi opplevde også at Aglen ved flere anledninger forsøkte å diskreditere VGs journalistikk og true med negativ omtale i andre medier. Før publisering fikk Aglen, på samme måte som de pårørende, opplest hele Marita-saken og se hvilke bilder og videoklipp vi ville bruke. Etterpå fortalte Aglen at han var i kontakt med NRK: «*Men de vil skrive en annen type sak. De vil ikke skrive om Marita, men om VGs journalistikk.*»

Etter publisering stilte Aglen flere spørsmål om bildet som viste et rødt sår på Maritas skulder. Først meldte han at det så ut som om såret var tegnet på. Så viste han til helsesjefen i kommunen som mente hun hadde sett samme bilde flere år tidligere, i en annen sammenheng. Diskusjonen om bildet pågikk i flere uker. Det kom flere e-poster der han skrev at bildet måtte være manipulert. Han fortalte også at han nå hadde sendt bildet til politiet: «*Politiets umiddelbare reaksjon var at bildet ser manipulert ut*», skrev han. Til tross for at VG kunne sende over bildeserien med metadata som viste når bildene var tatt, skrev Aglen at han vurderte PFU. Uka etter sendte han en ny e-post om bildet: «*Eg forventer at dette blir fulgt opp og dementert av VG!*». Den ble også sendt til NRK Nyhetstips.

Vi tok senere kontakt med politiet i Møre og Romsdal. De kunne ikke finne ut hvem Aglen mente å ha snakket med. Da vi spurte Aglen om dette, ville han nå ikke si hvem det var i politiet som hadde sagt seg enig i «manipulasjon». Videre sa Aglen til oss at vi ikke trengte å snakke med politiet om dette og at han «trakk sitatet». Politiet bekreftet til slutt at de ikke hadde gjort undersøkelser om bildemanipulasjon.

Vi hadde uansett ingen grunn til å tvile på bildene. I tillegg til bildeserien og metadata hadde vi en rekke andre faktum: En tidsnær bekymringsmelding der faren varslet om såret til statsforvalteren, vergen og politiet. Ecura skrev om såret i oktober 2023, samme måned som flyttingen. Det var også tema på et møte mellom pårørende og Ecura i november 2023. I et møtereferat skrev Ecura at såret dukket opp i forbindelse med kjøreturen til Toten.

9.4 Jakten på helseministeren

I 2023 var daværende helseminister Ingvild Kjerkol klar på at utviklingshemmede har rett til å bo der de vil, slik FN-konvensjonen CRPD slår fast. Men da vi publiserte kartleggingen over ufrivillige flyttinger, ble vi overrasket over manglende politisk interesse. Ingen kontaktet oss. Partilederne vi kontaktet, hadde ingenting å melde. Det eneste som skjedde, var at en vararepresentant fra SV sendte et skriftlig spørsmål til helseminister Jan Christian Vestre.

Vi hadde gjennom høsten selv bedt om et fysisk intervju med Vestre. Rådgiveren hans mente vi skulle vente til vi hadde publisert alle sakene, slik at de hadde alt på bordet. 13. desember tok vi kontakt på ny for å få dette intervjuet. Det var ikke mulig før jul, var beskjeden nå. Kanskje en statssekretær kunne snakke med oss. Tidlig i januar fikk vi heller ingen avklaring. «Vi får holde kontakten», sa departementet.

Vi sjekket kalenderen til Vestre og så at han skulle på NHOs årskonferanse 8. januar. Rett før statsminister Jonas Gahr Støre gikk på scenen i Oslo Spektrum, foran næringslivstopper og kronprinsen, fikk vi til slutt stilt Vestre noen få spørsmål mens han var på vei til plassen sin. Han lovet å «snu alle steiner» og sa han ønsket å snakke mer med oss. Senere på dagen sa rådgiveren hans at han ikke hadde tid likevel.

9.5 Kontakten vi ikke kjente til

Mens vi 8. januar skrev ut intervjuet med Vestre, kom det inn en e-post med dokumenter fra Helsetilsynet. Vi hadde før jul søkt innsyn i dialogen mellom dem og andre etater.

Innsynet viste omfattende koordinering mellom Helsetilsynet og Helsedirektoratet rundt spørsmålene våre. Spørsmål til én etat ble raskt sendt over til den andre. Et sted ble vi beskrevet som «utrolig pågående». Presserådgiveren i Helsetilsynet spurte videre kollegaen i Helsedirektoratet: «Er det Berg el Arntsen som er på dere?». Svaret kom samme minutt: «Begge 🍌». I en annen utveksling mellom byråkrater så vi at en av våre artikler kort og godt var «dust».

Vi hadde lurt på hvorfor alle var enige i at flyttinger ikke kunne gjøres med hjemmel i pbrl. § 4-6, men likevel ikke hadde grepet inn. Etter avsløringen vår i november, sa Helsetilsynet at de ville be om en orientering fra statsforvalterne om sakene. Men når det kom til konkret handling, ble vi hele tiden henvist tilbake til statsforvalterne.

Det fremsto som om Helsetilsynet først var blitt kjent med Marita-saken gjennom VGs saker. Men gjennom innsynet så vi nå hvordan Helsetilsynet og fylkeslegen i Statsforvalteren i Møre og Romsdal hadde hatt kontakt om Marita-saken allerede *før* vår første sak om henne 10. november. I e-posten til fylkeslegen, sendt fra underdirektøren i Helsetilsynet, fremgikk det at:

- Helsetilsynet i forkant hadde snakket med fylkeslegen om det «krevende» rundt VGs publisering.
- Helsetilsynet lovet å henvise spørsmål om saken, som de kalte «ferdigbehandlet», videre til statsforvalteren.
- Helsetilsynet tilbød bistand og støtte til «riktige vurderinger».

10. Etikk og kildearbeid

10.1 Identifisering av personer uten samtykkekompetanse

Det er stor forskjell på Anita, Marita og Evy, men de er alle fratatt samtykkekompetanse på deler av livet sitt. Helsepersonell mener altså at de ikke er i stand til å ta egne valg eller forstå konsekvensene av dem. VG har likevel identifisert dem – og intervjuet Evy og Marita. Valget er basert på flere faktorer:

- Evy var tydelig på at hun ønsker å få saken fram i VG. Advokaten støttet hennes vurdering. Evy har selv tatt saken til retten. Hun og advokaten fikk saken opplest og se bilder. Etter sakene var publisert, var hun veldig glad.
- Marita *roll-talker* at hun ønsker at avisen skal skrive om saken hennes. Legene mener hun fungerer kognitivt som en 3-5-åring. Vi snakket med mor, far, søsken og verge om hva de mener er Maritas ønske. De mener publiseringen er i tråd med Maritas vilje.
- Anita har alvorlig autisme og utviklingshemming. Selv overfor foreldrene har hun vanskelig for å uttrykke hva hun ønsker eller forstår. I møte med fremmede kan Anita bli urolig og utagere. VG har derfor ikke møtt henne. Men vi innhentet blant annet dokumentasjon på hennes kommunikasjonsnivå⁸, som underbygget foreldrenes beskrivelser. Foreldrene er enige om at det er i Anitas interesse at saken hennes belyses. Mor er også Anitas verge. Av hensyn til Anitas privatliv har vi ikke tatt ferske bilder av henne, men brukt private barne- og ungdomsbilder som viser henne med foreldre eller i naturen.

8 Nærmere bestemt Anitas «kommunikasjonspass», et hjelpemiddel som beskriver hvordan personer med autisme kommuniserer og hvordan andre bør kommunisere tilbake, ifølge Autiseforeningen.

10.2 Kildekritikk: «Vanskelige pårørende»

Både i sakene vi publiserte og i de mange andre casene vi jobbet med, ble de pårørende oppfattet som vanskelige. De stilte krav og klaget på vegne av sine barn. Dette har også vært påstander i sakene til Marita og Anita. Kommunene mener at arbeidsmiljøet ble krevende og at flytting derfor var nødvendig for å gi såkalte forsvarlige tjenester.

I begge sakene har politiet blitt blandet inn. Ecura politianmeldte da de fant en lydopptaker Anitas mamma hadde lagt igjen i huset. Sør-Øst politidistrikt henla saken i løpet av en uke og mente det ikke var grunn til å undersøke om det hadde skjedd noe straffbart. Dette var påstander vi måtte snakke med Anitas mor om. Det gjaldt en helt konkret hendelse, som det var mulig å ettergå. Hun erkjente og angret. Samlet fant vi det riktig å omtale dette, også fordi Anitas mor selv mente at det ble brukt som begrunnelse for å flytte datteren.

Konfliktnivået i Marita-saken har også vært høyt. Kommunen har fremsatt en rekke kraftige påstander mot de pårørende, og spesielt Maritas far, overfor oss og ulike offentlige instanser. Kommunen tok med politiet under Maritas første flytting i 2021. Maritas far har avvist anklagene. Vi brukte mye tid på å ettergå påstandene med Maritas foreldre. Det var ord mot ord.

Anklagene fra kommunen var velkjente for Maritas foreldre. Det var samtidig slik kommunen konkret begrunnet sine valg om flytting. Dette gjorde at vi lot kommunen slippe til i større grad enn det som er vanlig når det gjelder offentlige myndigheters beskrivelser av enkeltpersoner – samtidig som de ble svart grundig ut av foreldrene. På den andre siden laget vi en egen sak på Sivilombudets uttalelse om saksbehandlingen av Maritas flytting til Toten i 2023. Den viste at flere av rettighetene til Marita og familien var brutt.

I begge sakene har vi forsøkt å få fram hva som er kjernen i uenigheten – og hvordan begge parter har hatt en rolle i hvordan konfliktene har eskalert. Hva skjer når ditt hjem er noen andres arbeidsplass? Samtidig er det kommunen som har plikt til å gi lovpålagte tjenester. Kommunen er den profesjonelle parten. Pårørende kan naturligvis være krevende, men de står også i krevende situasjoner. Og noen er helt uskyldige i konfliktene som har oppstått: Anita og Marita. Deres rettigheter er de samme, uavhengig av årsakene til at kommunen og foreldrene er i konflikt.

11. Organisering

Erlend og Ronny jobbet av og på med prosjektet fra november 2023. Louise ble en del av teamet i februar 2024, samtidig som arbeidet gikk over i en fulltidsfase. Louise startet fødselspermisjon i oktober. Journalistene har gått i turnus med kvelds- og helgejobbing, men ellers brukt mye av året på dette prosjektet. Annemor har vært foto- og videojournalist på de største sakene. Mona og Svein har vært reportasjeledere.

12. Dette er nytt

Overordnet

- 107 mennesker er flyttet mot sin eller familiens vilje de siste fem årene. 29 norske kommuner bekrefter at 53 av disse er blitt flyttet *uten* tvangsvedtak – et brudd på FN-konvensjonen CRPDs artikkel 19.
- Tallene er trolig høyere: Vår egen spørreundersøkelse viste at 39 familier, som svarte at de var utsatt for ufrivillig flytting, var bosatt i kommuner som sa at de *ikke* hadde flyttet noen mot sin vilje.

- Myndighetene har selv ingen oversikt over hvor ofte kommunene bryter CRPD.
- Vanskelige pårørende meldes av kommuner og private selskaper til statsforvalteren.
- Statsforvalteren er både klage- og kontrollinstans for borgerne og rådgiver for kommunene. De kan ikke klagebehandle enkeltsaker de har gitt kommunene råd i. VGs innsyn viste at statsforvalter hadde hatt tett kontakt med Herøy kommune.
- Norske kommuner og statsforvaltere mener at *ingen* kan oppheve taushetsplikten for informasjon, som gjelder personer uten samtykkekompetanse, etter forvaltningsloven. Ikke personen selv, ikke pårørende eller verge.

Skjult tvang

- Anita fra Siljan og Marita fra Herøy ble flyttet ved hjelp av feil lov: Pasient- og brukerrettighetsloven § 4-6 – en lov ment for helsehjelp til personer uten samtykkekompetanse, som ikke åpner for tvang.
- I et av vedtakene i Marita-saken fremkom det at fastlegen, som samtykket på vegne av henne, aldri hadde møtt Marita.
- Jusprofessor Anne Kjersti Befring mente at bruken av pbrl. § 4-6 tilslørte tvang. Feilen forplantet seg til statsforvaltere, ingen grep inn og sakene hadde derfor «likhetstrekk med NAV-skandalen».
- Jusprofessor og leder av Tvangslovutvalget, Bjørn Henning Østenstad, mente også det forekom skjult tvang: «VG har dokumentert at selv de som vi alle forventer skal forstå dagens tvangsregelverk – statsforvalterne – har problemer med noe så grunnleggende som å finne riktig lov».
- VG avdekket fire nye flyttinger der kommuner hadde tatt i bruk pbrl. § 4-6.
- Private selskaper gjennomfører ufrivillige flyttinger på vegne av kommunene og kontrakter med private kan i seg selv føre til slike flyttinger.

Formell tvang

- Helse- og omsorgstjenesteloven kapittel 9, som gjelder tvang mot utviklingshemmede, er brukt til å tvangsflytte og frihetsberøve. Det er i strid med loven – og var ukjent for både Helsetilsynet og Helsedirektoratet.
- Statsforvaltere har hatt helt ulik forståelse av om kapittel 9 åpner for frihetsberøvelse.
- Jusprofessor Østenstad mener VG har dokumentert «*en sklibane der de som fører kontroll med tvangsvedtakene, har vansker med å håndtere situasjonen og sette ned foten*» når det gjelder kapittel 9.
- Pasient- og brukerrettighetsloven kapittel 4A hjemler på sin side både tvangsflytting og tilbakehold av personer i institusjon. Kun 15 personer har fått sin sak prøvd for retten, etter over 15.000 vedtak om tilbakehold siden 2012.
- Høyesterett har aldri uttalt seg om kapittel 9 og har kun én avgjørelse etter kapittel 4A, til tross for at begge lovverkene åpner for svært inngripende tvangsbruk.

Økonomi

- Det private selskapet Ecura kan fakturere samlet minst 18 millioner kroner for tjenestene til Anita og Marita – og kostnadene har gått mye opp etter at de tok over.
- Hjemkommunene får brorparten igjen gjennom statens tilskuddsordning for ressurskrevende helse-tjenester, men har ikke fattet flere vedtak i henhold til reglene.
- VG har avdekket flere svakheter i tilskuddsordningen.
- VG kartla for første gang andelen brukere i tilskuddsordningen som får tjenester fra private aktører. Vi fant 4267 av 8665 brukere i ordningen. En av fire mottar tjenester privat. For to av tre, som har gått over til private siden 2023, har kostnadene gått opp.

- VG avslørte særtilfellet Oslo, hvor andelen var seks av ti. Bydelene kunne fortelle om sviktende kontroll med kostnader og kvalitet ved bruk av private.

13. Konsekvenser

Skjult tvang

- Helsetilsynet har gått inn i Anita og Maritas saker, krevd svar fra to statsforvaltere og vurderer nå grunnlag for videre tiltak.
- Helsetilsynet har informert de pårørende om deres mulighet til å be tilsynet omgjøre vedtak fra statsforvalteren, blant annet om det bygger på feil lovanvendelse – slik VG har avslørt.
- Helsetilsynet vil i 2025 gjennomføre en nasjonal undersøkelse av lignende saker under sitt «Tvang og makt»-prosjekt.
- Helseminister Jan Christian Vestre kalte lovbruken i Anita og Maritas saker for uakseptabel og lovet «å snu alle steiner».
- VG avslørte enda flere tilfeller, utover Marita og Anita, der pbrl. § 4-6 var brukt i ufrivillige flyttinger. Helsetilsynet bekreftet da at de skal undersøke om skillet mellom «rettighetsfeltet» og «tvangsfeltet» er godt nok forstått i kommunene.
- Helsedirektoratet vil endre rundskriv for å unngå at paragrafen blir brukt til flyttinger av utviklingshemmede.
- Pårørendeunionen, et nettverk av 2500 pårørende på Facebook, arrangerte en demonstrasjon foran Stortinget 22. oktober. Etter VGs avsløringer samlet de inn over 500 underskrifter for å kreve granskning. Underskriftene er sendt til Helse- og omsorgsdepartementet.

Formell tvang

- Helsetilsynet tok opp VGs avsløring av frihetsberøvelse, feilaktig hjemlet i helse- og omsorgstjenesteloven kapittel 9, med samtlige statsforvaltere. De hentet også inn sakene VG hadde avslørt for å se hva de kunne lære.
- Helsedirektoratet ville sørge for «nødvendig tydeliggjøring av hva regelverket gir adgang til», ifølge direktør Bjørn Guldvog.
- Helseminister Jan Christian Vestre grep inn for å sikre at «Statens helsetilsyn følger opp det som er avdekket om ulik praksis hos statsforvalterne».
- Helsetilsynet og Helsedirektoratet har avtalt videre arbeid med klargjøring av lovforståelsen i 2025.

Økonomi

- Helsedirektoratet undersøker vedtakene, eller mangelen på vedtak, som utløser refusjon fra staten i sakene til Anita og Marita fra den statlige tilskuddsordningen.
- Etter VGs avsløring av omfanget av private aktører i Oslo på ressurskrevende helsetjenester, og mangelen på kontroll, ga helsebyråd Saliba Andreas Korkunc skriftlig oppdrag til Velferdsetaten om å skaffe oversikt og forbedre kontrollen.

Offentlighet

- Statsforvalteren i Møre og Romsdal har bedt Statens sivilrettsforvaltning om å avklare rettstilstanden for «det sorte hullet» – at ingen kan oppheve taushetsplikten for informasjon etter forvaltningsloven, som gjelder ikke-samtykkekompetente. Statsforvalteren påpeker i sitt skriv til sivilrettsforvaltningen at «forarbeider og juridisk litteratur er uklar».

Vedlegg: Publiseringer

Anita-saken

Hvor er Anita?

29. sept · [Sentral publisering](#)

Historien om funksjonshemmede Anita (22) fra Siljan, som ble tatt med på en «hyggelig utflukt» og flyttet mot foreldrenes vilje til nabokommunen.

[Les saken](#)

Kommunen mener ingen er tvangsflyttet: Teller ikke med Anita

1. okt · Oppfølger

VG avslører at Siljan kommune oppga «null» ufrivillige flyttinger i VGs nasjonale kartlegging, til tross for at de var godt kjent med Anita-saken.

[Les saken](#)

Statsforvalteren: Anita får ikke flytte hjem

3. okt · Oppfølger

Foreldrene til Anita får ikke medhold på sin klage, og kommunens vedtak om flytting blir stående.

[Les saken](#)

Varsler mot Anitas mor: – Følte de ville skremme meg

11. okt · Oppfølger

Ecura sendte flere bekymringsmeldinger til Statsforvalteren om Monica Holts vergemål for datteren, etter at hun hadde vært i kontakt med media.

[Les saken](#)

Nasjonale kartlegginger

Tvangsflyttinger i Norge: – Hjerterått

29. sept · [Sentral publisering](#)

VG avslører at norske kommuner har flyttet 107 personer mot deres vilje de siste fem årene gjennom nasjonal kartlegging.

[Les saken](#)

Ber regjeringen granske tvangsflyttinger

15. okt · Oppfølger

Pårørendeunionen arrangerer demonstrasjon utenfor Stortinget for å stoppe tvangsflyttinger av utviklingshemmede etter VGs nasjonale kartlegging og Anita-saken.

[Les saken](#)

Flyttet mot sin vilje: – Bare toppen av isfjellet

13. nov · [Sentral publisering](#)

66 familier oppgir i VGs spørreundersøkelse at de er utsatt for ufrivillig flytting. 39 av disse er bosatt i kommuner som sa de ikke hadde flyttet noen mot sin vilje.

[Les saken](#)

Skal «snu alle steiner» etter flyttinger av utviklingshemmede

9. januar · Oppfølger

Kommuner lagde samtykker på vegne av utviklingshemmede for å flytte dem vekk fra familiene sine. Helseminister Jan Christian Vestre kaller det nå «uakseptabelt».

[Les saken](#)

Marita-saken

Marita vil hjem

10. nov · [Sentral publisering](#)

Marita ble flyttet 45 mil vekk fra sin familie

[Les saken](#)

Sivilombudet reagerer sterkt på flyttevideo: – Er dette frivillig?

10. nov · Oppfølger

Marita ble flyttet to ganger av Herøy kommune. Videoen av første flytting gjør kraftig inntrykk på sivilombud Hanne Harlem.

[Les saken](#)

Nå skal Marita flyttes enda en gang

17. nov · Oppfølger

Herøy kommune har bestemt at Marita nå skal flyttes til Ålesund og ikke hjem til Herøy. Statsforvalteren har behandlet en klage fra foreldrene og støtter kommunen.

[Les saken](#)

Marita ble flyttet 45 mil: – Statsforvalteren burde stoppet dem

21. nov · Oppfølger

Statsforvalteren var «løpende orientert» av kommunen, ifølge en SMS. Så avslo de foreldrenes klage. Nå vil familiens advokat ha deres habilitet gransket.

[Les saken](#)

Kommunedirektøren: – Vil at Marita skal få komme helt hjem

18. des · Oppfølger

Herøy kommune skulle flytte Marita til Ålesund før jul. Nå er planen satt på vent.

[Les saken](#)

Den formelle tvangen

Tvangsflyttet med politi: – Frihetsberøvelse

3. nov · [Sentral publisering](#)

Statsforvalteren har godkjent tvangsflyttinger av psykisk utviklingshemmede. Det er i strid med loven, ifølge Statens helsetilsyn.

[Les saken](#)

Statens helsetilsyn om tvangsflyttinger: – Vi vil løfte dette

3. nov · Oppfølger

Statsforvalterne skal kontrollere tvangen kommunene utøver mot utviklingshemmede. Nå kan VG dokumentere at de er uenige om loven tillater tvangsflyttinger.

[Les saken](#)

Helsedirektøren: Kjente ikke til frihetsberøvelse av utviklingshemmede

7. nov · Oppfølger

Statsforvaltere har godkjent tvangsflyttinger. Nå er Helsedirektoratet i kontakt med Statens helsetilsyn for å rydde opp.

[Les saken](#)

Helseministeren: Følger opp ulik tvangspraksis

8. nov · Oppfølger

Etter at statsforvaltere har godkjent tvangsflyttinger av utviklingshemmede og vist seg helt uenige om hva loven tillater, tar helseminister Jan Christian Vestre grep.

[Les saken](#)

Evys kamp

9. des · [Sentral publisering](#)

For seks år siden ble Evy (60) sperret inne på et sykehjem. Om hun slipper ut, vil hun drikke seg i hjel – mener Høyesterett.

[Les saken](#)

Må betale for egen tvang: Skylder 1,7 millioner

10. des · Oppfølger

Evy (60) har vært ufrivillig på sykehjem i årevis. Hver måned får hun en regning på 22.404 kroner – som hun ikke betaler.

[Les saken](#)

Kritiserer tvangslov: – En livstidsdom

11. des · Oppfølger

Evy (60) har vært på sykehjem med tvang i seks år. Nå vil regjeringen gjøre det lettere å bruke loven – som Evys advokat mener gir henne en «livstidsdom».

[Les saken](#)

Holdt tilbake med tvang: Over 15.000 vedtak siden 2012

13. des · Oppfølger

Norske kommuner har gjort vedtak om frihetsberøvelse mer enn 15.000 ganger. Kun én promille – bokstavelig talt – er blitt prøvd for domstolene.

Les saken

Høyesterett om tvangsflyttinger: – Viktige problemstillinger

27. des · Oppfølger

Det lages tusenvis av tvangsvedtak hvert år – og tallene øker. Nå svarer justitiarius Toril Marie Øie på hvorfor Høyesterett knapt har uttalt seg om to av Norges tvangslover.

Les saken

Den skjulte tvangen

Marita og Anita ble flyttet med feil lov: «Må ærlig si jeg er overrasket»

24. nov · **Sentral publisering**

Anita og Marita ble flyttet mot foreldrenes vilje ved hjelp av en paragraf ment for «helsehjelp». Jusprofessorer mener denne bruken av loven er feil. Helsedirektoratet var ukjent med praksisen og mener også at loven ikke skal brukes i flyttesaker.

Les saken

Brukte feil lov: – Skremmende

26. nov · Oppfølger

Mødrene til Anita og Marita fortviler over at feil lov ble brukt da døtrene ble flyttet vekk. Én statsforvalter står på sitt. Den andre vil ikke svare.

Les saken

Godkjente flytting: «Ho informerer om at ho ikkje har møtt deg fysisk»

27. nov · Oppfølger

Marita og Anita ble flyttet ved hjelp av en lov som sier at leger kunne ta valg for dem. Nå vil ingen svare på om legene som bestemte, noen gang møtte dem.

Les saken

Statens helsetilsyn: Starter nasjonale undersøkelser etter VG-avsløringer

29. nov · Oppfølger

Helsetilsynet skal nå undersøke hvordan rettighetene til funksjonshemmede ivaretas. I tillegg går de inn i sakene til Marita og Anita.

Les saken

Statsråd om flyttinger: – En fryktelig vond situasjon

9. des · Oppfølger

Regjeringen gikk til valg i 2021 på å lovfeste funksjonshemmedes menneskerettigheter. Ikke lenge før neste valg, er det slik at de fortsatt «jobber med det».

Les saken

Spesiell lov brukt i flere saker: – Trengs bedre forståelse

16. des · Oppfølger

Utviklingshemmede Marita og Anita ble flyttet med feil lovparagraf på hver sin kant av landet. Nå har lignende saker dukket opp i tre nye fylker.

Les saken

Jusprofessor om flyttinger: – Likhetstrekk med NAV-skandalen

20. des · Oppfølger

Anita og Marita ble flyttet med feil lov. For jusprofessor Anne Kjersti Befring er det skremmende at ingen etater hverken beklager eller retter opp.

Les saken

Marita-saken: Advokat reagerer på epost fra Helsetilsynet

12. jan 2025 · Oppfølger

Helsetilsynet undersøker statsforvalterens behandling av Maritas flytting til Toten etter VGs avsløringer. Samtidig har Helsetilsynet tilbudt samme statsforvalter bistand og støtte.

Les saken

Økonomi

Marita ble flyttet 45 mil: Kostnadene tredoblet

3. des · Oppfølger

Herøy kommune brukte 300.000 kroner i måneden på bistand til Marita. Da et privat firma overtok, gikk prisen opp til 850.000 kroner.

Les saken

– Kostnadene har bare steget og steget

7. des · Oppfølger

Anita og Marita ble flyttet fra familiene sine. Regningen på minst 18 millioner kroner kommer fra det private selskapet Ecura.

Les saken

Helsedirektoratet skal kontrollere millionbeløp etter VG-avsløringer

11. des · Oppfølger

Marita og Anita ble flyttet fra familien sine – så økte kostnadene kraftig. Nå vil Helsedirektoratet ettergå hjemkommunene deres.

Les saken

Oslo: Seks av ti får milliontjenester fra private helseaktører

12. des · [Sentral publisering](#)

VG har kartlagt private aktører i kommunenes dyreste helsetjenester. Oslo skiller seg kraftig ut – og flere bydeler sliter med kontroll.

Les saken

Byrådet tar grep om milliardregning etter VG-kartlegging

12. des · Oppfølger

Helsebyråd Saliba Andreas Korkunc (H) i Oslo vil ha strakstiltak for å få kontroll med bydelenes bruk av private aktører i dyre helsetjenester.

Les saken

Byrådet: Krever svar om dyre helsetjenester innen februar

19. des · Oppfølger

En VG-kartlegging viste at Oslo skilte seg ut kraftig ut i kjøp og kontroll av kommunenes dyreste helsetjenester. Helsebyråden har nå bestilt flere tiltak.

Les saken

Ut kommer søringene, én etter én

26. des · Reportasje fra Båtsfjord

Hvorfor ballet millionene på seg i Solbakken bofellesskap?

Les saken

Marita har to assistenter døgnet rundt: Klarte å rømme

3. jan · Oppfølger

Nå spør foreldrene om datteren i rullestol får den helsehjelpen som Herøy kommune betaler 10 millioner kroner i året for.

Les saken

Helsedirektoratet: Erkjenner svakheter ved refusjonsordning

6. jan · Oppfølger

Statens kostnader til tjenestemottakere som Marita og Anita har økt fra under 2 milliarder til over 13 milliarder kroner på tyve år.

Les saken

Samleside med alle artikler

<https://www.vg.no/tag/flyttet-mot-sin-vilje>